

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВИТИ І ОСВИТИ ДОРΟΣЛИХ ІМЕНІ ІВАНА ЗЯЗЮНА НАПН УКРАЇНИ

Освітньо-наукова програма

підготовки здобувачів ступеня доктора філософії на першому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти у галузі 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія» «Психологія праці та психологічний супровід освіти дорослих» / «Work Psychology and psychological support adult education»

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назва дисципліни	<u>«Психологія гармонізації характеру особистості»</u>
Викладач	Павлик Наталія Василівна
Профіль викладача	http://ipood.com.ua/data/Portfolio/Pavlyk.pdf
Контактний телефон	+38-097-206-66-96
E-mail:	kirilitsa07@rambler.ru
Сторінка дисципліни	http://ipood.com.ua/phd-053/
Консультації очні	<u>Очні консультації: за попередньою домовленістю в понеділок та четвер з 14.00 до 15.00</u>
Онлайн-консультації	<u>Онлайн-консультації: за попередньою домовленістю Viber (+38-097-206-66-96) в понеділок та четвер з 11.00 до 17.00.</u>

АНОТАЦІЯ ДИСЦИПЛІНИ

Сьогодні в період реформування українського суспільства вітчизняна культура відзначається розмитістю моральних цінностей; індиферентністю стосовно духовного виміру буття; пануванням духу прагматизму, корисливості, цинізму. Загострення політичної та економічної кризи, військовий конфлікт на Сході країни, зростання безробіття, вимушена міграція, закордонне заробітчання є показниками порушення гармонійних стосунків у суспільстві, що зумовлює поширення розвитку дисгармоній характеру серед різних верств населення (дітей, молоді, дорослих).

Емоційна невірноваженість, егоцентризм, агресивність, втрата самовладання, слабовілля, безвідповідальність – усе це є проявами дисгармонійного характеру, які постають причинами психологічних проблем наших співвітчизників. В умовах відсутності зразків гармонійної поведінки молодь змушена шукати конструктивні форми взаємодії з навколишнім світом з метою адаптації та реадаптації до соціуму. Пристосування до психогенних умов сучасності перешкоджає продуктивному розвитку самосвідомості молоді та руйнує гармонію її внутрішнього світу, що зумовлює дисгармонійний розвиток характеру юнаків та дівчат.

На жаль, сучасна освіта недостатньо приділяє уваги проблемі гармонізації характерологічного розвитку юнацтва, орієнтуючи молодь переважно на засвоєння наукових знань та інноваційних технологій. Але за умови низького рівня розвитку духовно-моральних якостей особистість юнацького віку не здатна до самостійної гармонійної самореалізації. У зв'язку з цим психологічна наука і освіта акцентують увагу на актуальності вирішення проблеми гармонізації характеру сучасних юнаків та дівчат шляхом духовно-морального оздоровлення їх особистості.

Таким чином, застосування у психологічній практиці сучасних психологічних знань стосовно характеру та шляхів його гармонізації з метою вирішення актуальних завдань та підвищення якості психологічного функціонування особистості в юнацькому та дорослому віці вимагає вивчення дисципліни «Психологія гармонізації характеру особистості».

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Метою викладання дисципліни «Психологія гармонізації характеру особистості» є набуття практичних навичок свідомого самовиховання й

гармонізації свого характеру шляхом духовно-морального самоудосконалення, засвоєння духовно-моральних принципів, розвитку позитивного мислення.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Психологія гармонізації характеру особистості» є формування інтегральної, загальних та фахових компетентностей, а саме:

Інтегральна компетентність: Здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі психології праці та психологічного супроводу освіти дорослих, що передбачає глибоке переосмислення наявних у сфері психології інновацій та створення нових знань та/або професійної практики.

Загальні компетентності:

ЗК-9. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК-10. Здатність до рефлексії власних потреб особистісного та професійного розвитку для свідомого планування фахової діяльності, саморозвитку та самоосвіти.

ЗК-11. Здатність до конструктивної соціальної взаємодії.

Фахові компетентності:

ФК-11. Здатність до саморефлексії, самооцінювання, самоконтролю, саморозвитку; моделювання індивідуальної освітньої траєкторії на основі усвідомлення своїх освітніх потреб та перспектив професійно-культурного розвитку.

ФК-12. Здатність визнавати, поважати та керуватися принципами етики взаємодії у науковій, викладацькій та практичній психологічній діяльності; слідувати принципам академічної доброчесності, відповідальності.

ФОРМАТ ДИСЦИПЛІНИ

Викладання курсу передбачає поєднання традиційних (лекції, практичні заняття) форм аудиторного навчання, самостійну, поза аудиторну (індивідуальну) дослідницьку діяльність, онлайн консультування і тощо.

Під час сесії формат очний (*offline / Face to face*), у міжсесійний період - дистанційний (*online*).

РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Результати навчання дисципліни «Психологія гармонізації характеру особистості» можна вважати успішними за умови досягнення слухачами **предметних результатів:**

ПРН 9. Розвинена особистісна і професійна рефлексія, автономність, ініціативність, висока мотивація до професійного зростання, свідомої побудови власної освітньої траєкторії, мобільності ґрунтуючись на знаннях діючої нормативно-правової бази, що регулює сферу освіти та професійну діяльність кадрів вищої кваліфікації.

ПРН 12. Здатність у викладацькій та практичній психологічній діяльності дотримуватись норм професійної етики, принципів і процедур академічної доброчесності прийнятих науковою спільнотою; виявляти лідерські якості, готовність до конструктивності і співпраці в командній роботі, будувати професійні стосунки на принципах поваги, міжкультурної толерантності.

Курс «Психологія гармонізації характеру особистості» має забезпечити компетентне застосування отриманих знань, умінь та навичок у психолого-педагогічній практиці та у перспективних наукових дослідженнях.

У процесі засвоєння дисципліни здобувач має набути таких соціальних навичок (*soft-skills*): вміння етично поводитись з навколишніми, прагнути до духовно-моральної самоактуалізації особистості.

ОБСЯГ ДИСЦИПЛІНИ

Загальний обсяг – 30

Кількість годин: лекції – 4, практичні – 6.

Вид заняття	Кількість годин
лекції	4
семінарські заняття / практичні / лабораторні	6
самостійна робота	20

ОЗНАКИ ДИСЦИПЛІНИ

Рік викладання	Курс (рік навчання)	Семестр	Спеціальність	Кількість кредитів / годин	Кількість змістових модулів	Вид підсумкового контролю	Нормативна/вибіркова
2020-2021	3-4	6-7	053 Психологія	1,0 / 30	1	Залік	Вибіркова

ПРЕРЕКВІЗИТИ

Ефективність вивчення дисципліни «Психологія гармонізації характеру особистості» значно підвищиться, якщо здобувач зацікавлений у набутті навичок гармонізації власного характеру, «створить» в процесі навчання кейс з інформаційно-методичними матеріалами за темами навчального курсу, здобуде (або удосконалив) навички самостійної роботи з науковими джерелами за напрямками «Загальної психології», обізнаний із понятійним апаратом, базовими методологічними і теоретичними засадами «Психології духовного розвитку особистості», опанував на рівні магістратури дисципліну «Психологія».

ТЕХНІЧНЕ Й ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ /ОБЛАДНАННЯ

У період сесії використовується медіапроектор; мобільний пристрій (телефон) для оперативної комунікації з викладачами, відділом аспірантури, адміністрацією з приводу проведення занять та консультацій.

У міжсесійний період використовуємо комп'ютерну техніку (з виходом у глобальну мережу) та оргтехніку для комунікації з викладачами, відділом аспірантури, адміністрацією та підготовки (друку) рефератів і самостійних робіт.

ПОЛІТИКИ ДИСЦИПЛІНИ

При організації освітнього процесу в ІПОД імені Івана Зязюна НАПН України майбутні доктори філософії, викладачі, адміністрація діють відповідно до: Положення про систему забезпечення якості освіти в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України; Положення про підготовку здобувачів вищої освіти ступеня доктор філософії та доктора наук; Положення про оцінювання результатів навчання у процесі реалізації освітньо-наукових програм підготовки майбутніх докторів філософії; Положення про політику академічної доброчесності; Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність; Положення про порядок перезарахування навчальних дисциплін та визначення академічної різниці; Положення про порядок ліквідації академічної заборгованості аспірантами.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА КАРТА ДИСЦИПЛІНИ

Тиждень, дата, години	Тема, основні питання	Форма діяльності (заняття) / формат	Матеріали	Література, інформаційні ресурси	Завдання, години	Вага оцінки	Термін виконання
Згідно з розкладом	<p style="text-align: center;">МОДУЛЬ І.</p> <p>Психологія гармонізації характеру особистості</p> <p style="text-align: center;"><u>Т.1.1.</u></p> <p>Вступ до курсу «Психологія гармонізації характеру». Характер особистості. Самопрезентація характерів</p>	<p>Лекція (0,5 год.). Face to face.</p> <p>Практична робота (0,5 год.)</p> <p>Самостійна робота (2 год.)</p>	Конспект лекції, методичні рекомендації до виконання завдань самостійного вивчення та практичних занять	5, 16, 22, 23	Завдання 1. Усвідомлення предмета й завдань курсу. Завдання 2. Усвідомлення понять «характер», «гармонія», «гармонійний характер». Завдання 3. Завести щоденник самопостережень (<i>зошит</i>) для запису результатів спостереження за собою.	4 б.	квітень
Згідно з розкладом	<p style="text-align: center;"><u>Т.1.2.</u></p> <p>Дисгармонії характеру – актуальна проблема сучасної людини. Гармонійний і дисгармонійний характер особистості.</p>	<p>Лекція (0,5 год.). Face to face.</p> <p>Практична робота (0,5 год.)</p> <p>Самостійна робота (2 год.)</p> <p>Практична робота (1 год.)</p>	Конспект лекції, методичні рекомендації до виконання завдань самостійного вивчення та практичних занять	1, 2, 17, 18, 22, 23, 25, 31, 32, 88	Завдання 1. Усвідомлення проблеми характерологічних дисгармоній. Завдання 2. Розуміння сутності типів дисгармоній характеру та зв'язку між дисгармоніями характеру і психологічними проблемами особистості. Завдання 3. Усвідомлення власних дисгармоній характеру. Завдання 4. Набуття навичок модифікації й корекції власної поведінки.	4 б.	квітень

Згідно з розкладом	<p align="center"><u>Т.1.3.</u> Духовно-моральні основи гармонізації характеру. Моральні ставлення людини – основа її гармонійного характеру</p>	<p>Лекція / Face to face (0,5 год.)</p> <p>Практична робота (0,5год.)</p> <p>Самостійна робота (2год.)</p>	Конспект лекції, презентація, методичні рекомендації до виконання завдань самостійного вивчення та практичних занять	1, 6, 7, 10, 22, 23, 29	<p>Завдання 1. Усвідомлення сутності моральних ставлень людини до світу як основи гармонійного характеру.</p> <p>Завдання 2. Розуміння психологічних механізмів духовного розвитку і гармонізації характеру.</p> <p>Завдання 3. Набуття навичок рефлексії своїх сильних і слабких рис характеру.</p> <p>Завдання 4. Розвиток навичок визнання власних помилок.</p>	4 б.	квітень
Згідно з розкладом	<p align="center"><u>Т.1.4.</u> Принципи гармонізації характеру</p>	<p>Лекція / Face to face (0,5 год.)</p> <p>Практична робота (0,5год.)</p> <p>Самостійна робота (2год.)</p>	Конспект лекції, методичні рекомендації до виконання завдань самостійного вивчення та практичних занять	10, 23, 26, 49, 85, 86, 87	<p>Завдання 1. Розвиток мотивації саморозвитку, активізація психологічних механізмів гармонізації характеру</p> <p>Завдання 2. Усвідомлення сутності психологічних закономірностей духовного розвитку і гармонізації характеру.</p> <p>Завдання 3. Розвиток рефлексії, адекватної самооцінки.</p> <p>Завдання 4. Розвиток навичок сприйняття людей з опорою на їх кращі якості.</p>	4 б.	квітень
Згідно з розкладом	<p align="center"><u>Т.1.5</u> Розвиток духовно-моральних якостей.</p>	<p>Лекція / Face to face (1 год.)</p> <p>Практична робота (1 год.)</p> <p>Самостійна робота (3год.)</p>	Конспект лекції, методичні рекомендації до виконання завдань самостійного вивчення та практичних занять	1, 6, 9, 19, 23, 39, 43, 89, 90	<p>Завдання 1. Усвідомлення дихотомічності моральних рис.</p> <p>Завдання 2. Самопізнання власних моральних якостей.</p> <p>Завдання 3. Самовиховання духовно-моральних рис характеру (чесності, альтруїзму, відповідальності).</p> <p>Завдання 4. Розвиток здатності до морального вибору.</p>	4 б.	квітень

Згідно з розкладом	<p align="center"><u>Т.1.6</u> Розвиток інтелектуально-креативних якостей.</p>	<p>Лекція / Face to face (0,5 год.)</p> <p>Практична робота (0,5год.)</p> <p>Самостійна робота (2год.)</p>	Конспект лекції, презентація, методичні рекомендації до виконання завдань самостійного вивчення та практичних занять	23, 26, 54	<p>Завдання 1. Усвідомлення сутності позитивного мислення.</p> <p>Завдання 2. Усвідомлення дихотомичності інтелектуальних якостей.</p> <p>Завдання 3. Усвідомлення помилок у сприйнятті людини.</p> <p>Завдання 4. Набуття досвіду самовиховання інтелектуально-креативних рис характеру (позитивного мислення, креативності, принциповості, толерантності).</p>	5 б.	жовтень
Згідно з розкладом	<p align="center"><u>Т.1.7</u> Розвиток морально-комунікативних якостей</p>	<p>Лекція / Face to face (0,5 год.)</p> <p>Практична робота (0,5год.)</p> <p>Самостійна робота (3год.)</p>	Конспект лекції, презентація, методичні рекомендації до виконання завдань самостійного вивчення та практичних занять	20, 21, 23, 40, 43, 48	<p>Завдання 1. Усвідомлення рис, які допомагають спілкуванню, і тих, які перешкоджають йому.</p> <p>Завдання 2. Розвиток морально-комунікативних якостей (добротливості, емпатії, поваги до інших).</p> <p>Завдання 3. Набуття навичок формулювання "Я -повідомлень" та надання зворотного зв'язку іншим.</p> <p>Завдання 4. Відпрацювання стратегій вирішення конфліктів.</p>	5 б.	жовтень
Згідно з розкладом	<p align="center"><u>Т.1.8</u> Розвиток емоційно-позитивних якостей</p>	<p>Лекція / Face to face (0,5 год.)</p> <p>Практична робота (0,5год.)</p> <p>Самостійна робота (2год.)</p>	Конспект лекції, презентація, методичні рекомендації до виконання завдань самостійного вивчення та практичних	7, 12, 15, 21, 53, 55, 89, 90	<p>Завдання 1. Усвідомлення понят «емоції», «почуття», «афекти», «емоційний інтелект».</p> <p>Завдання 2. Розуміння дихотомічності емоційних рис характеру.</p> <p>Завдання 3. Усвідомлення й рефлексія власних почуттів.</p> <p>Завдання 4. Розвиток емоційного інтелекту:</p>	5 б.	жовтень

			занять		усвідомлення своїх емоцій, здатності до керування ними, розуміння почуттів іншої людини. Завдання 5. Набуття емоційної стабільності й навичок творчої сублімації емоційного негативу, доброзичливого реагування.		
Згідно з розкладом	Т.1.9. Розвиток психологічного здоров'я і волі	Лекція / Face to face (0,5 год.) Практична робота (0,5год.) Самостійна робота (2год.)	Конспект лекції, презентація, методичні рекомендації до виконання завдань самостійного вивчення та практичних занять	16, 21, 23, 26, 43, 44, 57, 90	Завдання 1. Усвідомлення дихотомічності вольових рис характеру. Завдання 2. Розвиток самоконтролю, здатності до керування своїми почуттями. Завдання 3. Набуття навичок вольових дій. Завдання 4. Розвиток стресостійкості. Завдання 5. Набуття навичок конструктивного реагування в стресовій ситуації.	5 б.	жовтень
	Індивідуальне навчально-дослідницьке завдання	Самостійна робота	методичні рекомендації до самостійної роботи	Література до курсу, інформаційні ресурси	Підготувати проект саморозвитку з корекції рис характеру, що перешкоджають професійній самореалізації	20 б.	

СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ ТА ВИМОГИ

Види контролю: поточний, підсумковий.

Методи контролю: опитування, розв'язок тестових завдань, відповіді на питання самоконтролю тем самостійного вивчення.

Форма контролю: залік проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному освітньому рівні та передбачає презентацію результатів виконання індивідуального завдання (кейс).

Рейтинг студента із засвоєння дисципліни визначається за 100-бальною шкалою, складається з рейтингу з навчальної роботи, для оцінювання якої призначається максимально 60 балів, і рейтингу з атестації (залік) – 40 балів.

Поточний контроль на меті перевірку рівня підготовленості аспіранта до заліку. Форма проведення поточного контролю під час практичних занять з дисципліни «Методичний інструментарій психологічного дослідження» – усне опитування.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на завершальних етапах. Форма підсумкового контролю успішності навчання: залік, який проводиться у вигляді виконання *творчих завдань* в руслі теми дисертаційного дослідження (здійснення статистичної обробки емпіричних даних різними методами) та *відповідей на теоретичні запитання*, розроблених викладачем.

Результати поточного та підсумкового контролю з дисципліни здійснюється шляхом оцінювання знань, умінь та навичок за чотирибальною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»)

Критерії оцінювання вивчення дисципліни «Психологія гармонізації характеру особистості»:

«2» - «незадовільно» – аспірант частково розуміє базовий навчальний матеріал. Відсутня орієнтація в понятійному апараті та навички гармонізації власного характеру.

«3» - «задовільно» – аспірант орієнтується в понятійному апараті, частково знає та розуміє базовий лекційний навчальний матеріал, але не має практичних навичок гармонізації характеру.

«4» - «добре» – аспірант знає, розуміє лекційний навчальний матеріал, володіє понятійним апаратом, диференціює психологічні прояви характерологічних дисгармоній; використовує набуті знання на практиці гармонізації окремих рис власного характеру, орієнтується у питаннях здорового способу життя, морального спілкування, але не може досконало володіти вольовими якостями, протистояти стресу; не здатний здійснювати гармонізуючий виховний вплив і проводити заняття щодо гармонізації характеру учнів.

«5» - «відмінно» – аспірант знає базовий навчальний матеріал, чітко володіє понятійним апаратом; диференціює психологічні прояви дисгармоній характеру; розуміє критерії гармонічного характеру і психологічні закономірності гармонізації характеру; має мотивацію духовно-морального самовдосконалення; спирається на духовно-моральні принципи; застосовує отримані теоретичні знання на практиці у проблемних ситуаціях; веде здоровий спосіб життя, володіє методами саморегуляції, позитивного мислення; вміє будувати моральне спілкування (поважати інших людей, бути доброзичливим, толерантним, терплячим); має навички самовідновлення після стресу; володіє методами проведення групових занять щодо гармонізації характеру учнів.

При визначенні рейтингу здобувача враховуються бали, які він отримує під час семінарських, практичних занять та за самостійну роботу. Бали за поточну освітню діяльність визначаються як сума всіх отриманих під час навчальних занять балів, розділена на кількість отриманих оцінок та помножена на коефіцієнт 12, що становить не більше 60 сумарної оцінки за результатами вивчення дисципліни. Бали за підсумками проведення заліку або іспиту визначаються як сума всіх отриманих під час навчальних занять балів, розділена на кількість отриманих оцінок та помножена на коефіцієнт 8, що становить не більше 40 балів сумарної оцінки за результатами вивчення дисципліни.

Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання									Залікова робота	Сума	
Модуль I				Модуль II							Індивідуальне завдання
T1	T2	T3	T4	T5	T7	T6	T8	T9			
4	4	4	4	4	5	5	5	5	20	40	100

T1, T2 ... – теми модулів.

Примітка. Отримання 20 балів за індивідуальне завдання є необхідною умовою допуску здобувача до підсумкового семестрового контролю.

Оцінка національна	Оцінка ECTS	Визначення оцінки ECTS	Рейтинг студента, бали
Відмінно	A	ВІДМІННО - відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	90 - 100
Добре	B	ДУЖЕ ДОБРЕ - вище середнього рівня з кількома помилками	82-89
	C	ДОБРЕ - в загальному правильна робота з певною кількістю грубих помилок	74-81
Задовільно	D	ЗАДОВІЛЬНО - непогано, але зі значною кількістю недоліків	64-73
	E	ДОСТАТНЬО - виконання задовольняє мінімальні критерії	60-63
Незадовільно	FX	НЕЗАДОВІЛЬНО - потрібно працювати перед тим, як отримати залік (позитивну оцінку)	35-59
	F	НЕЗАДОВІЛЬНО - необхідна серйозна подальша робота	01-34

ЛІТЕРАТУРА ДО ВСЬОГО КУРСУ

Основна

1. Авдеев Д. А. Нервность: ее духовные причины и проявления. – 6-е изд., доп. / Д. А. Авдеев. – М. : МБЦ Серафима Саровского, Омега, 2009. – 320 с.
2. Аверин В. А. Психология личности. Характер личности / Статьи по психологии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.psyarticles.ru/view_post.php?id=520 (19.05.15). – Назва з екрану.
3. Акцентуация характера и психопатия (классификация Н.Я. Иванова, А.Е. Личко) [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://worldleonard.h1.ru/doc/gipn/gipn_044.html (19.05.15). – Назва з екрану
4. Аллин В. Психопаты : основные типы по Ганнушкину / [Электронный ресурс] / Персональный сайт Валерия Аллина. – Режим доступа: <http://val000.livejournal.com/117311.html> (19.05.15). – Назва з екрану.
5. Ананьев Б. Г. Проблема формирования характера / Б. Г. Ананьев. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1949. – 201 с.
6. Боришевський М. Й. Особистість у вимірах самосвідомості : монографія / М. Й. Боришевський. – К. : Еллада, 2012. – 608 с.
7. Борьба с эгоизмом [Электронный ресурс] / GLOBUSLIFE.RU. – Режим доступа: <http://globuslife.ru/articles/chto-takoe-egoizm.html> (19.05.15). – Назва з екрану.
8. Братаніч Б. В. Самоактуалізація особистості та освіта / Б. В. Братаніч, І. Г. Ільченко // Філософські проблеми освіти. – 2011. – № 2. – С. 13–20.
9. Братусь Б. С. К проблеме человека в психологии / Б. С. Братусь // Психология личности : сборник статей ; сост. А. Б. Орлов. – М. : ООО Вопросы психологии, 2001. – С. 177–192.
10. Братусь Б.С. Начала христианской психологии : учеб. пособ. для ВУЗов / Б. С. Братусь. – М. : Наука 1995. – 218 с
11. Бурно М. Е. О характерах людей. / Марк Бурно. – М. : Академический проект, 2006. – 2-е изд. – 368 с.
12. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – К. : Рад. школа, 1989. – 608 с.
13. Кречмер Э. Теория темпераментов : строение тела и характер / Э. Кречмер // Психология индивидуальных различий : тексты / под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова. – М. : ЧеРо, 2000. – С. 343–352.
14. Критерії моарльної вихованності молодших школярів : книга для вчителя / за ред. І. Д. Беха, С. Д. Максименка. – К. : Рад. шк., 1989. – 96 с.
15. Лазурский А.Ф. Очерк науки о характерах / А.Ф. Лазурский. – М. : Наука, 1995. – 271 с.
16. Левитов Н. Д. Психология характера. – Изд. 3. / Н. Д. Левитов. – М., Просвещение, 1969 – 424 с.
17. Леонгард К. Акцентуированные личности / Карл Леонгард / под ред. и ред. В. М. Блейхера. – К. : Вища школа, 1989. – 375 с.
18. Личко А. Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков / А. Е. Личко. – Л. : Медицина, 1983. – 208 с.
19. Малахов В. А. Етика спілкування : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / В. А. Малахов. – К. : Либідь, 2006. – 400 с.
20. Маслоу А. Г. Мотивация и личность : [пер. с англ.] / А. Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999. – 478 с.
21. Москальова Л. Ю. Виховання у майбутніх учителів морально-етичної культури: теоретичний та методичний аспекти : монографія / Л. Ю. Москальова. – Мелітополь : ТОВ Видавничий будинок ММД, 2009. – 464 с.
22. Мясищев В. Н. Психология отношений : избранные психологические труды / В. Н. Мясищев. – М.: Ин-т практ. психологии; Воронеж: НПО МОДЭК, 1995. – 356 с.
23. Павлик Н. В. Духовно-моральні основи гармонізації характеру в юнацькому віці : монографія / Н. В. Павлик. – К. : Логос, 2015. – 383 с. – ISBN 978-966-171-967-4.
24. Павлык Н. В. Психодиагностика и гармонизация характера личности в юношеском возрасте : уч.-метод. пос. / Наталия Павлык. – К. : Логос, 2013. – 148 с.
25. Павлик Н. В. Навчально-психологічний спецкурс : Гармонізація характеру особистості в юнацькому віці / Наталя Павлик. – К. : Логос, 2013. –

26. Павлик Н. В. «Гармонізація характеру старшокласників» : спецкурс / Н. В. Павлик. – К. : Редакції загальнопедагогічних газет, 2014. – 126 с.
27. Павлик Н. В. Психодіагностика особливостей характеру майбутнього педагога : метод. рек. / Наталія Павлик. – К. : Логос, 2013. – 48 с.
28. Павлик Н. В. Психокорекційні заходи надання психологічної допомоги особистості, яка перебувала в екстремальних умовах професійної діяльності / Н. В. Павлик // Вісник Національного технічного університету України (КПІ) : Філософія. Психологія. Педагогіка : зб. наук. праць. – К. : ІВЦ Політехніка, 2008 – № 3 (24). – С. 143–147.
29. Павлик Н. В. Характерологічні фактори психологічної готовності педагога до творчої професійної діяльності / Наталія Павлик // Соціальна психологія. – К. : Укр. Центр політ. менеджменту, 2010. – № 4 (42). – С. 173–181.
30. Павлик Н. В. Невротичний характер як чинник порушення гармонійного розвитку обдарованої особистості в юнацькому віці / Наталія Павлик // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика : зб. наук. праць / голов. ред І. С. Волощук та ін.. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2012. – Вип. 7 – С. 80–89.
31. Павлик Н. В. Невротичний характер як показник патохарактерологічного розвитку особистості в юнацькому віці / Н. В. Павлик // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К., 2012, Т. X, – Вип. 22. – С. 503–514.
32. Павлик Н. В. Невротичний характер майбутнього педагога як актуальна психолого-педагогічна проблема / Наталія Павлик // Педагогіка і психологія професійної освіти. – Львів, 2012. – № 5. – С. 134–144.
33. Павлик Н. В. Психодіагностика характеру особистості в умовах професійної депривації / Н. В. Павлик // Ринок праці та зайнятість населення – К., 2012. – № 3. – С. 45-48.
34. Павлик Н. В. Психологічні критерії гармонійності характеру особистості в юнацькому віці // Ринок праці та зайнятість населення – К., 2013. – № 2. – С. 46–50.
35. Павлик Н. В. Тенденції характерологічного розвитку обдарованих старшокласників у період подолання вікової кризи / Наталія Павлик // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика. Збірник наукових праць / голов. ред І. С. Волощук та ін. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2013. – Вип. 1 (10). – С. 256–266.
36. Павлик Н. В. Гармонійність характеру майбутнього педагога мистецько-творчого профілю / Наталія Павлик // Вісник Інституту розвитку дитини / Серія : Філософія, педагогіка, психологія : зб. наук. праць. – К. : Вид-во Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 27. – С. 141–148.
37. Павлик Н. В. Гармонізація психосоматичного компоненту характеру особистості в юнацькому віці / Наталія Павлик / Вісник Інституту розвитку дитини / Серія : Філософія, педагогіка, психологія : зб. наук. праць. – К.: Вид-во Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 29. – С. 150–156.
38. Павлик Н. В. Гармонійність характеру студентів духовного училища та майбутніх психологів / Н. В. Павлик // Актуальні проблеми психології / Психологія обдарованості : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – Вип. 9. – Т. VI. – С. 381–391.
39. Павлик Н. В. Навчально-психологічний спецкурс гармонізації характеру обдарованих старшокласників / Наталія Павлик // Навчання і виховання обдарованої дитини : теорія і практика : зб. наук. праць / голов. ред. І. С. Волощук та ін. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2013. – Вип. 11 – С. 60–71.
40. Павлик Н. В. Гармонізація комунікативного компоненту характеру особистості в юнацькому віці / Наталія Павлик // Вісник Інституту розвитку дитини / Серія : Філософія, педагогіка, психологія : зб. наук. праць. – К.: Вид-во Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, 2014. – Вип. 30. – С. 152–158.
41. Павлик Н. В. Психологічні особливості гармонізації характеру майбутнього педагога / Павлик Наталія // Вісник Інституту розвитку дитини / Серія

- : Філософія, педагогіка, психологія : зб. наук. праць. – К.: Вид-во Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, 2014. – Вип. 31. – С. 144–152.
42. Павлик Н. В. Програма інноваційного психологічного спецкурсу: «Гармонізація характеру в юнацькому віці» / Н. В. Павлик / *Практ. психологія та соц. робота : наук.-практ. та освітньо-метод. журн.* / голов. ред. О. В. Губенко. – 2014. – № 5 (182). – С. 42–56.
43. Павлик Н. В. Форми й напрями духовно-моральної самоактуалізації як чинники гармонізації характеру особистості в юнацькому віці / Н. В. Павлик // *Практ. психологія та соц. робота : наук.-практ. та освітньо-метод. журн.* / голов. ред. О. В. Губенко. – 2014. – № 6 (183). – С. 1–4.
44. Павлик Н. В. Розвиток вольових рис характеру у обдарованих старшокласників / Павлик Наталія Василівна // *Освіта та розвиток обдарованої особистості.* – К.: Інститут обдарованої дитини, 2014. – № 2 (21). – С. 39-44.
45. Павлик Н. В. Психологічні закономірності гармонізації характеру обдарованої особистості в юнацькому віці / Павлик Наталія // *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика : зб. наук. праць* / голов. ред. І. С. Волощук та ін. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2014. – Вип. № 1 (12) – С. 88–100.
46. Павлик Н. В. Динаміка розвитку гармонійності характеру в учнів ПТНЗ / Наталія Павлик // *Педагогіка і психологія професійної освіти.* – Львів, 2013. – № 4. – С. 181–193.
47. Павлик Н. В. Психодіагностичні методики дослідження особистісної спрямованості та ступеню гармонійності характеру в юнацькому віці / Н. В. Павлик // *Практ. психологія та соц. робота : наук.-практ. та освітньо-метод. журн.* / голов. ред. О. В. Губенко. – № 11 (188), 2014. – С. 43–52.
48. Павлик Н. В. Духовність як чинник характерологічного розвитку в юнацькому віці / Н. В. Павлик // *Психологічні перспективи.* – Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2014.– Вип. 24. – С. 250–263.
49. Павлык Н. В. Духовно-нравственный, позитивно-личностный методологический подход к проблеме гармонизации характера в юношеском возрасте / Н. В. Павлык // *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук.* – М., 2014. – № 2. – С. 262–267.
50. Павлык Н. В. Гармонизация духовно-нравственного компонента характера личности в юношеском возрасте / Н. В. Павлык // *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук.* – М., 2014. – № 3. – С. 337–342.
51. Павлык Н. В. Гармонизация эмоционального компонента характера личности в юношеском возрасте / Н. В. Павлык // *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук.* – М., 2014. – № 4. – 2014. – С. 266–71.
52. Павлик Н. В. Духовно-моральна самоактуалізація як основа гармонізації характеру особистості в юнацькому віці / Наталія Павлик // *Молодіжна політика : проблеми та перспективи : зб. наукових праць* / ред. С. Щудло, П. Длугош. – Дрогобич – Перемишль: Швидкодрук, 2014. – Вип. 5. – С. 264–269.
53. Павлык Н. В. Психологический тренинг гармонизации эмоциональных черт характера в юношеском возрасте / Н. В. Павлык // *Вестник. Серия : Психология.* – Алматы : Изд-во Казахского Национального педагогического университета им. Абая, 2014. – № 3 (40). – С. 85–95.
54. Павлык Н. В. Психологический тренинг гармонизации интеллектуально-креативного компонента характера в юношеском возрасте / Н. В. Павлык // *Вестник Евразийского национального университета им. Л. Н. Гумилева / Серия гуманитарных наук.* – Астана: Изд-во Евразийского национального университета им. Л. Н. Гумилева, 2014. – № 5 (102). – С. 173–179.
55. Павлык Н. В. Гармонизация эмоционального компонента характера в юношеском возрасте / Н. В. Павлык / *Вестник МДУ / Серия : психолого-педагогические науки.* – Могилев: Издательство Могилевского Государственного университета им. А. А. Куляшова, 2015. – № 1 (45) – С. 46–56.
56. Павлык Н. В. Духовная личностная направленность как фактор гармонизации характера в юношеском возрасте / Н. В. Павлык // *Национальный психологический журнал.* – М., 2015. – № 1 (17). – С. 88–95.
57. Павлик Н. В. Психологічний тренінг як умова формування педагогом рис власного характеру / Наталія Павлик // *Наука і суспільство.* – К., 2011. – № 7–8. – С. 37–47.
58. Павлик Н. В. Характерологічні чинники успішності педагогічної взаємодії між учителем та учнями / Н. В. Павлик // *Психологічні і педагогічні*

- проблеми педагогічної дії : зб. наук. праць у двох частинах / за наук. ред. В. В. Рибалки, Е. О. Помиткіна – Ч. I. – Харків : НТУ ХПІ, 2012. – С. 298–308.
59. Павлик Н. В. Гармонійність характеру майбутнього педагога як показник його духовної культури / Наталія Василівна Павлик // Теоретико-методологічні питання розвитку загальної обдарованості особистості : матеріали всеукраїнської конференції присвяченої 20-річчю заснування НАПН України. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2012. – С. 83–92.
60. Павлик Н. В. Розвиток невротичного характеру молоді – сумний наслідок аморального впливу сучасної вітчизняної культури / Наталія Павлик // Наука і суспільство. – К., 2012. – № 3–4 – С. 36–44
61. Павлик Н. В. Пізнай свій характер : психодіагностика структури та змісту характеру особистості / Наталія Павлик // Наука і суспільство. – К., 2012. – № 9–10. – С. 31–41.

Додаткова

1. Павлик Н. В. Співвідношення духовного та характерологічного розвитку старшокласників профільних загальноосвітніх шкіл / Н. В. Павлик // Духовна культура педагога як умова розвитку інтелектуальної обдарованості старшокласників : матеріали круглого столу. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2013. – С. 107–117.
2. Павлик Н. В. Невротичний характер як чинник порушення соціалізації особистості / Н. В. Павлик // Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка / Психологія. Педагогіка. Соціальна робота : зб. наук. праць. – К., 2013 - № 1 (7). – С. 47–50.
3. Павлик Н. В. Психодіагностичні методи та результати дослідження гармонійності характеру як складової духовної культури майбутніх педагогів / Н. В. Павлик // Психологічні засади розвитку духовної культури педагогічного персоналу: посібник / за ред. Е. О. Помиткіна, З. Л. Становських. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – С. 75–83.
4. Павлик Н. В. Гармонізація характеру особистості в юнацькому віці у світлі християнської антропології / Наталія Павлик // Наука і суспільство. – № 1–2, 2014. – К. – С. 45–53.
5. Павлик Н. В. Гармонізація характеру особистості в юнацькому віці: розвиток морально-комунікативних якостей / Наталія Павлик // Наука і суспільство. – № 9–10, 2014. – К. – С. 54–63.
6. Павлик Н. В. Вплив професійно-освітніх чинників на гармонізацію характеру сучасних юнаків і дівчат / Н. В. Павлик / Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні : актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України) // Зб. наук. пр. – К. : Видавничий дім «Сам», 2017.– С. 297-305.
7. Павлик Н. В. Духовно-психологічний супровід характерологічного розвитку студентів ВНЗ щодо вирішення їх психологічних проблем / Наталія Павлик // Наука і суспільство. – № 11-12, 2017. – К. – С. 18-24.
8. Павлик Н. В. Психологічний супровід гармонійного особистісного розвитку студентів ВНЗ гуманітарного та технічного профілю / Павлик Наталія Василівна / Тези доповідей на II Всеукр. наук.-практ. конф. «Індивідуальність у психологічних вимірах спільнот та професій». – 2018. – К. – С. 197-202.
9. Павлик Н. В. Психологічний супровід гармонійного особистісного розвитку випускників ВНЗ / Наталія Павлик // Наука і суспільство. – № 3-4, 2018. – К. – С. 34-41.
10. Павлик Н. В. Духовно-психологічний супровід випускників закладів вищої освіти, спрямований на гармонізацію характерологічного розвитку особистості : метод. рек. / Н. В. Павлик. – Київ, 2018. – 76 с. – Бібліогр.: с. 75-76.
11. Павлик Н. В. Духовно-психологічний супровід випускників закладів вищої освіти, спрямований на гармонізацію характерологічного розвитку особистості раннього дорослого віку / Наталія Павлик // Наука і суспільство. – № 9-10, 2019. – К. – С. 13-24.
12. Павлик Н. В. Духовна самоактуалізація особистості в юнацькому віці / Наталія В. Павлик // Горизонт духовності виховання : колективна монографія. Вільнюс : Zuvedra, 2019. – С. 407-427.
13. Павлик Н. В. Духовно-психологічний супровід дорослих, спрямований на гармонізацію характерологічного розвитку особистості: метод. рек. / Н.

- В. Павлик. – Київ, 2019. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://lib.iitta.gov.ua/718900/1/Метод.%20рек.%20Павлик%20Дух.-с.%20супровід.pdf>.
14. Павлик Н. В. Духовно-психологічний супровід випускників ЗВО, спрямований на гармонізацію характерологічного розвитку на етапі переходу до дорослого віку / Психологічний супровід навчання різних категорій дорослого населення : монографія / За аг. ред.. Н.В. Павлик / [Помиткін Е.О., Рибалка В.В., Ігнатівич О.М., Павлик Н.В., Становських З.Л., Радзімовська О.В., Татаурова-Осика Г.П., Бастун М.В., Іванова О.В., Шевенко А.М. Заєць І.В. Жмурко М.Д.] – Київ, 2019. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – http://lib.iitta.gov.ua/718916/1/Психол_супровід_монографія_2019.pdf.
  15. Павлик Н. В. Психологічний супровід навчання випускників закладів вищої освіти: подолання характерологічних дисгармоній / Психологічний супровід особистісного розвитку дорослих: подолання професійних криз та характерологічних дисгармоній : Практ. посіб. / Коваленко О.Г., Павлик Н.В., Становських З.Л., Бастун М.В. – Київ, 2019. – С. 24-60. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/719500/1/Посібник%20Коваленко%20Павлик%20С%20Становських.pdf> .
  16. Павлик Н. В. Духовна детермінація гармонійності особистісного розвитку студентів закладів вищої освіти / Павлик Н. В. // Перспективи розвитку сучасної психології : Збірник наукових праць Вип. 5. – Переяслав-Хмельницький, 2019. – С. 141-145 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1oeraaXdMnOdoPQdW9-5xCDyQu8ggh_be/view (0,5 др. арк.).
  17. Павлик Н. В. Гармонізація психологічного здоров'я особистості в умовах психічного напруження в суспільстві, пов'язаного з коронавірусною пандемією / Психологічна профілактика і гігієна особистості у протидії пандемії COVID-19: Методичний посібник / Авт. кол.: Рибалка В.В., Помиткін Е.О., Ігнатівич О.М., Павлик Н.В., Іванова О.В., Радзімовська О.В., Становських З.Л., Калюжна Є.М., Кабиш-Рибалка Т.В.; за ред. Рибалки В.В.– Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2020. – С. 66-74 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ipood.com.ua/e-library/pozaplanova-produkciya/psihologichna-profilaktika-i-gigiena-osobistosti-u-protidi-pandemi-covid-19/> (0,5 др. арк.).
  18. Павлик Н. В. Гармонізація психологічного здоров'я особистості в умовах психічного напруження та епідемічної загрози в суспільстві / Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19: Інтернет-посібник / за наук. ред. В.Г. Кременя ; [координатор інтернет-посібника В.В. Рибалка ; колектив авторів]. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2020. – С. 54-61.
  19. Павлик Н. В. Психологічний супровід військовослужбовців, спрямований на психологічну реабілітацію постстресових психічних розладів : метод. посіб. / Н. В. Павлик. – Київ, 2020. – 92 с. – Бібліогр.: с. 90-92. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/719941/> (Дата звернення: 28.05.2020).
  20. Павлик Н. В. Психологічні закономірності духовної детермінації характерологічного розвитку в юнацькому віці / Психологія і особистість. – № 2 (18) 2020, Київ- Полтава. – С. 112-139.
  21. Павлык Н. В. Психологические закономерности духовно-нравственной детерминации гармонизации характера в юношеском возрасте / Павлык Наталья Васильевна // «Социально-психологические вызовы современного общества. Проблемы. Перспективы. Пути развития» : Материалы V Междунар. научно-практ. конфер. – Брянск, 2020. – С. 42-50.
  22. Павлик Н. В. Ціннісно-сміслові детермінанти зв'язку між життєвими і професійними кризами особистості / Наталія Павлик // Наука і суспільство. – № 1-2, 2020. – Київ – С. 12-22.
  23. Павлик Н. В. Духовно-психологічний супровід випускників ЗВО, спрямований на гармонізацію характерологічного розвитку на етапі переходу до дорослого віку / Психологічний супровід навчання різних категорій дорослого населення : колективна монографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/>
  24. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія / Е. О. Помиткін. – К. : Наш час, 2007. – 280 с.
  25. Помиткін Е. О. Психологічні закономірності та механізми духовного розвитку дітей і молоді : дис. ... д-ра психол. наук: 19.00. 07 / Помиткін Едуард Олександрович. – К., 2009. – 556 с.
  26. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л.Рубинштейн. – СПб. : Питер Ком, 1999. – 720 с.

27. Руднев В. П. Характеры и расстройство личности / В.П. Руднев. – М.: Класс, 2002. – 272 с.
28. Франкл В. Доктор и душа : [пер. с англ.] / В. Франкл. – СПб. : Ювента, 1997. – 287 с.
29. Франкл В. Поиск смысла жизни и логотерапия / В. Франкл // Психология личности : тексты / под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, А. А. Пузыря. – М : Изд-во МГУ, 1982. – С. 118–126.

Інформаційні ресурси

1. Електронна бібліотека ШООД [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ipood.com.ua/e-library/>
2. Електронна бібліотека Національної академії педагогічних наук України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/>
3. Національна бібліотека України ім. В. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.